

KANADA

Juan Gómez Bárcena

Kanada

Vertaald uit het Spaans door
Nadia Ramer

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Kanada*

© 2017 Juan Gómez Bárcena

© 2021 Nederlandse vertaling Nadia Ramer / Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Maartje Vermeer

Foto auteur © Isabel Wagemann

NUR 302

ISBN 978 90 284 2803 4

www.wereldbibliotheek.nl



Voor Lucía, die deze roman al kende toen hij
nog maar een handvol notitieblaadjes was,
verspreid over de vloer.

De man die zijn vaderland lieflijk vindt, is een prille beginneling;
degene die elke grond als zijn eigen grond beschouwt, is al sterker,
maar tot volle wasdom komt slechts diegene voor wie
de hele wereld een vreemd land is.

– Hugo van Sint-Victor

Je huis staat nog overeind. Je hoopte dat het zou zijn ingestort. Hopen is misschien niet het goede woord, maar als dat het niet is, wat dan wel? Je wist – zo kun je het wel zeggen – dat je huis er niet meer stond en je wist ook dat dat helemaal niet uitmaakte. Je zou gewoon de hoek omslaan en niets aantreffen. Een leeg perceel, een gat halverwege de straat; misschien een hek met spijlen die naar de hemel wezen. Of het gebouw stond er nog maar was van de onderste steen tot de nok open, zoals dat huis in de Kazinczystraat dat je daarstraks zag, net de lege schelp van een schelpdier, of een poppenhuis. Op de tweede verdieping, in een klein gedeelte van wat ooit een grote woonkamer moet zijn geweest, zat een man thee te drinken. De klok aan de wand, de eettafel, zijn fauteuil: allemaal op nauwelijks een meter of anderhalve meter van de afgrond. Je keek naar zijn gezicht, je probeerde iets menselijks te ontdekken in de manier waarop hij in zijn thee roerde, maar de man keek alleen maar naar zijn kopje. Toen moest je aan je eigen huis denken, dat misschien ook door een bom was opgeblazen, dat misschien wel helemaal was weggevaagd, en kreeg je dat gevoel dat je hoop zou kunnen noemen. Maar nu laat je de laatste bergen puin achter je, je slaat de hoek om en begrijpt dat er niets is veranderd: bij de bakkerij dezelfde uithangborden, dezelfde etalage, hetzelfde scheef hangende bordje met het huisnummer, de ramen zonder bloempotten en zonder bloemen, maar nog altijd ramen, waarachter nog altijd iets te verbergen valt. Zelfs de mensen op straat lijken dezelfde. Je moet verder kijken dan jouw straat om te merken dat de tijd is verstreken, om te zien wat die tijd met de stad heeft gedaan.

Of je juist concentreren op de details, naar het huis toe lopen en de beschadigde muren aanraken, de afgebladderde verf, de kleine gaatjes waarin een kogel past en de nagel van je pink.

Dat is wat je nu doet: ernaartoe lopen. In het portiek blijf je staan en laat je vingers langs het slot gaan. Met je rug tegen de deur laat je je op de grond glijden. Want in je ransel zitten allerlei dingen: een paar schoenen en een set schone kleren; een stuk zeep en een pakje Belomorkanal-sigaretten; een eindje touw, een aansteker en een blok kaas, maar geen sleutel. Net was je een huis kwijt en vond je doorlopen het makkelijkst. Nu ben je een sleutel kwijt en kun je alleen voor de deur zitten wachten. Ook de mensen om je heen lijken ergens op te wachten. Je ziet een jongetje met hoog opgetrokken sokken, die een koper zoekt voor zijn zilveren horloge. Een jongen op krukken die een sigaret rookt. Voor de deur van de kruidenier vormt zich een rij vrouwen, aan elkaar geregen door berusting en honger. Je ziet de laatste paar zwarte broden in de etalage liggen. Je ziet de winkelier die ze verkoopt. Je ziet hem opkijken. En jouw blik vangen. Je weet wie deze man is en hij weet wie jij bent. Vanachter de ruit ben je getuige van het moment van herkenning: de manier waarop hij tijdens een bestelling ineens bevriest, zijn ogen openspert, zijn snor een tikje scheef houdt en met één mondhoek glimlacht. Hij komt hinkend de winkel uit, met zijn schort nog voor en zijn armen gespreid – een verwelkomend of een smekend gebaar. Met het hoekje van die glimlach mompelt hij jouw naam. Jij zegt de zijne niet. Het is maar een buurman, denk je, en misschien zou je hem zo moeten noemen: gewoon de Buurman. En die man, de Buurman, zegt dat hij je wil omhelzen, en dat doet hij ten slotte ook.

Het is nog een geluk dat hij er was, zegt de Buurman; in andere delen van de stad is het ook zo gegaan, of erger. Soms zelfs een stuk erger, je moest eens weten. Hij zou je allerlei verhalen kunnen vertellen, maar ja, waar is dat eigenlijk goed voor. Wat telt, is dat je terug bent en je huis weer van jou is. Dat heb je aan God te danken, en ook een klein beetje aan hem. Want er zijn veel families teruggekeerd die nergens heen kunnen. Sommigen troffen hun eigen burens in hun huis aan, zegt de Buurman. Andere arme zielen hebben geen eigendoms-papieren meer en hun woningen zijn veranderd in tehuizen voor zieken en boeven. Om het maar niet te hebben over de gebouwen die zijn ingestort en er niet meer zijn, en over de gebouwen die er nog wel zijn maar inmiddels toebehoren aan de Woningbouw, de grootste boeven van allemaal. Jij daarentegen hoeft je nergens zorgen over te maken. Want hij en zijn vrouw hebben hun uiterste best gedaan, geen geringe prestatie gezien de omstandigheden, en daarom heb je een huis om naar terug te keren en zul je dat ook altijd hebben. Alleen jammer dat plundersaars de deur hebben geforceerd en er nog maar zo weinig in staat.

De Buurman blijft praten terwijl hij, twee treden voor jou uit, met zware tred de trap op loopt. Hij maakt geen enkel gebaar bij wat hij zegt: het is alsof hij een boek voorleest of een grammofoon onder zijn hemd heeft zitten. Zijn stem doet denken aan die van een nieuwslezer, wanneer hij de straten opnoemt die zijn verdwenen en de namen van mensen die zijn doodgegaan. Rampen die worden onderstreept, benadrukt door de geluiden van zijn rechterbeen, dat tegen de treden tikt

alsof het van hout is en zo zwaar lijkt als steen. Want ook daar, in de stad, zijn verschrikkelijke dingen gebeurd, zegt hij; maandenlang was er gebrek aan thee en suiker, vlees en margarine. En terwijl je die woorden hoort, thee en suiker, vlees en margarine, zie je boven je in het trappenhuis zwarte sjaals en witte gezichten verschijnen. Kinderen die op hun tenen staan en oude vrouwen met omslagdoeken die zich aan de ijzeren balustrade vastklampen. Op hun gezichten ligt een harde, ernstige uitdrukking, alsof ze op de achtergrond van een foto thuishoren. Van beneden gezien zou je de binnenplaats kunnen aanzien voor de stalles van een vervallen theater – een theater dat ruikt naar gekookte kool en houtkachels, naar vieze duivenhokken en azijnmassages –, en tussen de waslijnen lijkt het publiek zwijgend te wachten tot het stuk gaat beginnen.

Je heft je hand alsof je hem naar je hoed brengt, maar je draagt geen hoed, en de starre gezichten in hun loges doen niets en zeggen niets.

Je huis is je huis niet. Dat begrijp je zodra de Buurman de sleutel in het slot draait en je gebaart naar binnen te gaan. Je stapt voorzichtig over de drempel. Je loopt door de hal. Door de gang. Je kijkt links en rechts, door de openstaande deuren. Ineens moet je denken aan de hopen puin die je nog maar een paar uur geleden vanuit de tram zag. Troepen kinderen die gegrepen door een uitzinnige vreugde tussen het gebogen staal en de brokstukken spelen, met ongebroken enthousiasme ondanks de ruïnes, of dankzij de ruïnes. Ingestorte gebouwen waarvan soms de gevel nog overeind staat, aan beide kanten rijen ramen die een rechthoekig stukje hemel inkaderen. Jouw huis is als een van die huizen die er niet meer zijn. De muren lijken weliswaar dezelfde als vroeger, ook het dak is hetzelfde, en tijdens jouw afwezigheid heeft iemand de moeite genomen kamers schoon te houden die er ook hetzelfde uit lijken te zien. Iemand zou er kunnen rondlopen zoals jij nu en menen dat het om hetzelfde huis gaat; dat je alles bij elkaar genomen geluk hebt gehad – een wonder. Maar jij weet dat diegene zich zou vergissen. Dat een thuis niet wordt geschapen door muren of funderingen maar door details, geuren, een bepaalde opstelling van de meubels en het web van verhalen rond die meubels, door een foto die de ingang van de woonkamer overziet of een staartklok die plechtig de uren aantikt, en in jouw huis – in het huis – is niets meer van dit alles. Zelfs je voetstappen klinken anders. Zelfs de lampen, waarvan je de schakelaars uitprobeert terwijl je verder loopt, werpen een ander soort licht, het onwillige geknipper, het bibberende schijnsel van kale peertjes in het halfduister van een zolder of kelder. En in

de kamers niets, of nog erger: een paar bij elkaar geraapte, armoedige meubels die je nooit eerder hebt gezien, een ratjetoe van opgerolde matrassen, lege voorraadkasten, rieten stoelen, tafels die afkomstig lijken uit onbestaanbare, tegenstrijdige werelden. Objecten die verhalen stamelen die je niet kent, die je niet wilt kennen. De Venetiaanse kast is veranderd in drie slordig aan de muur geschroefde planken, het bureau uit de woonkamer in een wankel rond tafeltje, en de piano heeft plaatsgemaakt voor een versleten vilten fauteuil. Jouw meubels als kadavers waaruit tijdens de ontbinding nieuwe levensvormen zijn ontstaan: eenvoudige en in zekere zin afstotelijke vormen.

Op de witte muren, daar waar vroeger foto's en schilderijen hingen, donkere plekken die op dichtgemetselde ramen lijken. Je blijft voor een van die smoezelige rechthoeken staan en probeert een beeld op te roepen. Het lukt niet. De Buurman kijkt naar hetzelfde punt, naar die muur waar niets meer te bekijken valt. Plunderaars, verdomde plunderaars, herhaalt hij hoofdschuddend. Ze hebben zo veel meegenomen. Misschien had hij iets moeten doen om ze tegen te houden, maar daar had hij uiteindelijk de moed niet voor; wat kun je beginnen tegen woeste, gewapende mannen die nergens voor terugschrikken: je achter de deur verstoppen en bidden dat jouw huis niet het volgende zal zijn. Maandenlang was jouw woning leeg en dat vond hij hartverscheurend om te zien. Daarom besloot hij een paar nieuwe meubels te verzamelen, dat wil zeggen, die oude meubels die je ziet; na de bombardementen stonden er zo veel op straat en jouw huis was zo leeg, zo naakt om het zo maar te zeggen, dat hij geen moment aarzelde om het een beetje aan te kleden. God vergeve hem, maar de eigenaars van die meubels hadden ze toch niet meer nodig, en jij daarentegen kon nog terugkomen, je kon ieder moment terugkomen. Daar heeft hij ook nooit aan getwijfeld: dat je vroeg of laat zou terugkomen. En je weet niet half hoe blij hij is dat je er bent, en dat hij je nu al deze dingen kan vertellen,

zelfs de ergste. Want vanaf de andere kant van het spionnetje kon hij de plunderslaars zien, moet je weten; hij zag hoe ze hun geweren over hun schouder slingerden om de kasten en het bureau weg te dragen, en zelfs de piano. Hij hoorde ze grappen vertellen, hij zag ze afmetingen schatten om te kunnen manoeuvreren op de trap, hij zag ze roken en een lucifer afstrijken tegen de gouden lijst van een schilderij, en terwijl hij naar hun gezichten keek, gezichten die door de lens van het spionnetje werden vervormd en niet eens meer menselijk leken, drong zich de vraag aan hem op in wat voor wereld zoiets schandelijks mogelijk is; wat voor toekomst we onze kinderen geven.

Dat zegt hij tegen je, zonder een moment zijn blik af te wenden van het schilderij dat er niet meer is; zonder je een moment aan te kijken.

Dan verschijnt zij. Eerst is ze het geluid van een deur die opengaat, net achter jullie. Ze is de zwakke geur van zelfgemaakte zeep. Ze is een gedaante die ineens met vochtig haar en een door stoom omgeven lichaam uit de badkamer tevoorschijn komt. Ze is een meisje dat met grote ogen in de deuropening staat, ze heeft een handdoek over haar ene en een berg kleren onder de andere arm. Ze is iemand die net heeft gebaad in het bad dat ooit van jou was en die blote voeten heeft. Er komt een absurde gedachte in je op: dat deze vrouw geen vrouw is maar een beeld afkomstig van een schilderij, misschien zelfs van het schilderij dat ooit in de gang hing. Je hoort de stem van de Buurman, als van heel ver. De Buurman, die haar verwijt dat ze daar is, dat ze daar staat als een idioot, dat ze een bad gebruikt dat niet van haar is en nu voor de zoveelste keer te horen krijgt wat ze allang had moeten weten, wat hij haar al zo vaak heeft gezegd, dat dit haar huis niet is, dat dit het huis is van de man die voor haar staat, de man die eindelijk is teruggekomen, precies zoals hij, de Buurman, had verteld, voorspeld en beloofd; deze man, voor wie ze een beetje respect zou moeten tonen. Het meisje wil iets gaan

zeggen, maar houdt zich in, slaat haar ogen neer, drukt de stapel kleren nog iets vaster tegen zich aan, alsof ze die als schild gebruikt. Ze groet zonder op te kijken en rent bijna naar de deur.

Ze verdwijnt.

Dat was mijn echtgenote, mompelt de Buurman met een geïrriteerd gebaar.

Jij kijkt naar de vloer van de gang, en naar de vochtige, vluchtige voetsporen van het meisje, die steeds smaller worden naarmate ze zich verwijderen. De voeten van de Echtgenote, denk je.

Je moet het haar maar niet kwalijk nemen, gaat de Buurman verder. Het is eigenlijk een goed meisje. Zoals hij altijd zegt, heeft de oorlog hem iets goeds en iets slechts opgeleverd: het goede is zijn vrouw en het slechte is zijn manke been. Eigenlijk zijn er twee slechte dingen: laten we de communisten niet vergeten. Maar jij wil het vast niet over politiek hebben, en zeker niet na alles wat je hebt meegemaakt. Ze is in ieder geval een goed meisje, al doet ze nog steeds dit soort schaamteloze dingen, omdat ze nog jong is misschien. Je moet het niet opvatten als een gebrek aan eerbied: ze hebben thuis gewoon geen bad, dus heeft zij, zonder kwaad in de zin te hebben natuurlijk, af en toe het jouwe gebruikt. Hij hoopt dat je het niet erg vindt. Het arme kind komt uit een dorpje in de bergen waar het enige warme water dat ze hebben wordt gebruikt om aardappelen in te koken, als die er al zijn, vandaar dat ze in de ban is van het idee elke week in bad te gaan. Maar je kunt gerust zijn: nu je terug bent, zal ze je niet meer storen.

Jij zegt niets. Je kijkt nog steeds naar de halvemaantjes van haar voeten, die steeds smaller worden, tot ze verdwenen zijn.

Voordat hij weggaat laat de Buurman je beloven dat jullie die avond samen zullen eten. Er valt veel te vieren. De Echtgenote zal ter ere van jou een kip plukken, en ze zullen een fles goede wijn opentrekken en dan samen een toost uitbrengen op een nieuw begin. Je komt in de verleiding om te antwoorden dat niets opnieuw kan beginnen; als je iets hebt geleerd, is het dat de dingen nooit eindigen. Je opent je mond en sluit die een tijdje later weer. Het enige wat je wil, is alleen gelaten worden. En hoewel de Buurman praat en praat terwijl hij terugloopt door de gang, hoewel hij zich nog een paar keer omdraait om dingen uit te leggen waar je niet naar luistert, lukt het je eindelijk.

Je bent alleen.

Je loopt door een huis dat niet van jou is. Het behoort je op dezelfde manier toe als het lijk van een dierbare je zou kunnen toebehoren: het is van niemand anders maar het is ook niet echt van jou, je wilt het zo snel mogelijk met aarde bedekken, en achterblijven met de herinnering. Of achterblijven met niets, met een leegte. Maar je kunt je dode huis niet begraven. Alleen ronddwalen door vertrekken die op de kamers van een pension of hotel lijken, en nergens blijven staan; in het voorbijgaan de muren en de koude ruiten strelen, een gevoel dat je wél herkent. Dezelfde ramen, dezelfde deuren, dezelfde schakelaars. In de badkamer een minieme troost: de wastafel, de tegels, de spiegel, de loden leidingen en de badkuip zijn intact. Zouden ze de badkuip ook hebben meegenomen als die niet zo zwaar was geweest? Je laat je vinger over het witte keramiek glijden, op zoek naar de

warmte die het lichaam van de Echtgenote er niet heeft achtergelaten.

Op dat moment denk je aan je werkkamer. De enige deur die tot nu toe gesloten is gebleven. En je doet hem open, natuurlijk aarzel je eerst, maar uiteindelijk doe je hem open. Je wordt verblind door de zon die door het raam schijnt. In de lichtbundel zie je stof zweven, dat dichte banen door de lucht trekt. Dan kijk je om je heen en zie je wat er van je leven over is. Je ziet een paar door witte lakens bedekte bulten, je ziet de ijzeren onderdelen van een bed, jouw bed, je ziet een zwarte kachel, een stapel lege kaffen van boeken op de vloer. Een berg kolen. Een opgerold tapijt. Naast het raam je telescoop, nog op het bijbehorende statief. Je knijpt één oog dicht om door de lens te kijken: een wazig beeld, een soort groenige mist waardoor niets te zien valt. Hij lijkt kapot. Je glimlacht. Dat moeten de plundersaars gedacht hebben: het is maar een kapotte telescoop. En ze lieten hem staan, samen met de andere spullen die ze niet konden of wilden meenemen omdat ze niets waard waren. Wat heb je midden in de oorlog aan een telescoop: wie zou er ook maar één pengö betalen om het leven uitvergroot, verontrustend dichtbij te zien wanneer iedereen er juist zo ver mogelijk vandaan wil blijven, ergens heen wil vluchten waar de werkelijkheid hen niet kan raken?

Vervolgens haal je alles overhoop, je tilt lakens op, blaast wolken stof in de bedompte lucht. Een rafelige lamp, een gedeukte teil. Een matras met grijze vochtplekken, die over de hele lengte is opengereten. Uit de scheur komt een spoor van veertjes die aan het leer van je schoenen blijven plakken: bij de geringste beweging wervelen ze omhoog en dwarrelen vervolgens heel langzaam neer. Iemand heeft bij wijze van bed of voederplaats in een hoek van de kamer een paar handen hooi uitgespreid, dat God weet waar vandaan komt. Je ziet een paard voor je, dat op de grond ligt. Een paard dat met wijd open ogen ligt te kauwen en daarna het balkon op gaat om vanuit de hoogte naar de andere kant van het Corvinplein te

staren. Een paard dat schoppend en wel om de een of andere reden door iemand langs de diensttrap naar boven is gedreven. Absurd, maar ook weer niet overdreven absurd: andere dingen zijn moeilijker te begrijpen. Bijvoorbeeld wie de moeite heeft genomen een voor een de kaffen van alle boeken te scheuren, in de hoop onder de schutbladen en de rug God weet wat aan te treffen. En toch zijn er op de vloer geen sporen van hoeven te zien, alleen die van mannen- en vrouwenschoenen, en zelfs de afdruk van een blote voet, waarvan de vijf tenen duidelijk in het stof staan. Een leger van voeten die elkaar achtervolgen en zich verwijderen, terwijl ze duizelingwekkende figuren beschrijven. Alleen zij kunnen de bergen kleren en meubels, de tafels, lampen, stoelen hebben meegenomen en daarvoor in de plaats dat hoopje stro hebben achtergelaten. Je weigert een inventaris te maken van de verdwenen schilderijen, de kristallen glazen waaruit je nooit meer zult drinken, tapijten waarover je niet meer zult lopen. Je zoekt niet naar de platenspeler. Je wilt niet weten waar de schilderijen uit de woonkamer zijn gebleven, of de ottomane uit de slaapkamer. Je hoeft niet te weten waarom de Buurman tussen het puin heeft gesnuffeld om al die meubels te verzamelen die je niet wilt hebben. Er is maar één ding dat je bezighoudt, dat hoopje stro, dat ruikt naar bedompte vliering en opgedroogde uitwerpselen. Het raadsel van zijn herkomst: dat stukje platteland dat wonder boven wonder gedijt in een stad van staal en cement, steen en baksteen.

Het wordt donker. En met de duisternis arriveren de honger en de kou, en jij verroert je niet. Je doet het licht niet aan. Je blijft daar, je zit vast in dat ene moment dat je nergens zal brengen. Je doet de kachel aan. Je werpt het hoopje stro erin en gaat met je handpalmen naar het vuur gekeerd zitten kijken hoe het brandt. Je denkt aan je canvas tas, die vergeten in een hoek van het huis ligt, en aan het stuk kaas dat je niet gaat pakken. Je denkt aan de regen die opnieuw tegen de ramen slaat. Je denkt aan Kanada, je wil niet denken, maar toch denk

je, en dan sluit je je ogen en denk je aan jezelf als aan een van de objecten in de kamer, niet belangrijker dan de kachel of de opengereten matras, dan de boeken zonder omslag of de telescoop die onschuldig richting de straat wijst. Op dat moment hoor je de bel gaan, en nog eens, en nog eens, een reeks bonzen op de deur, het klinkt als het zware geroffel van regen, en jij die je ogen dicht blijft houden, je handen over je oren legt, heel hard drukt en wacht tot het lawaai stopt en het vuur ook.